TEOLOGIE SISTEMATICĂ

Atitudinea faţă de neamuri în Vechiul Israel. Exclusivismul iudaic. Semnificaţii şi actualizare*

Pr. Dr. Emanuel Căşvean**

Abstract: The history of Judaism teaches us that one faces a crisis best by devoting himself, even in the very heat of the crisis, to the permanent and enduring values of Judaism and mankind. For the very nature of a crisis is impermanence, transcience, an interruption in the normal development of mankind. The term Judaism, which implies a definable belief-system, has no real equivalent in the traditional vocabulary of the religion itself. Its widespread use in European languages owes largely to the encounter with Christianity, which attaches greater importance to creeds and doctrines. In Jewish tradition, theology and religious concepts rarely have been perceived as defining features. It is more accurate to employ the term Judaism in a broader cultural sense to denote the fulf range of religious expressions of the people of Israel. This usage correctly underscores the national character of the religion, ineftrica bly bound to historical experience, Without attaching disproportionate weight to its theological component. As we shall observe, Judaism contains a complex variety of elements, including law, ethics, morality, observances, worship, and beliefs. Technically, the word Judaism Iike its cognate terms Jew and Jewish—refers to a more narrowly defined time frame within the longer national history, commencing at the conclusion of the biblical era. Whereas earlier epochs had known of twelve tribes of Israel, or of the two rival monarchies of Judah and Israel, a sequente of conquests and exiles brought about a situation in which only a vestige of the original people , dominate by the anciend tribe of Judah and inhabiting its ancestral territory (Judea), was able to maintain its religious and cultural identity through subsquerit gcnerations. In some recent scholarship and thcological writing it has become common to restrict the use of Judaism to those manifestations that emerged after the Babylonian exile, as distrinct from earlier Israelite or Hebrew religion. We must take care not to construe this terminological preference as an assertion that the Judaism of the Second Temple was a new and original invention , unconnected to the religton of thc Hebrew scripturcs.

Keywords: Judaism, nation, terminology, Old Israel, Christianity

Introducere

De la începuturile existenței sale naționale, Israelul s-a identificat în mod firesc cu Legea Vechiului Testament. Această Lege – extrem de complexă – a consti-

tuit cadrul în care s-a format și afirmat Israelul ca popor aparte, adică net diferit de celelalte popoare care îl înconjurau.

Cercetând Sfânta Scriptură precum și cărțile scrise pe tema nașterii și istoriei poporului Israel, observăm că, în contextul istoric al Orientului Apropiat, Israelul a avut parte de o *soartă particulară*, care îl individualizează în mulțimea popoarelor orientale. Fără îndoială că devenirea istorică a Israelului a stat sub înrâurirea proniei dumnezeiești și că soarta particulară a israeliților – care îi uimește pe toți teologii și istoricii – este o consecință firească a faptului că Israelul era *poporul ales* al lui Dumnezeu[1]. De aceea, orice istoric sau cercetător în domeniul istoriei religiilor nu poate să înțeleagă și să descrie în mod fidel și corespunzător iudaismul și evenimentele principale din istoria israelită, dacă face abstracție de scrierile Vechiului Testament și în mod special de scrierile profeților. Ca urmare, pentru a înțelege în mod deplin istoria Israelului, precum și relația dintre poporul Israel și „neamurile" înconjurătoare, trebuie să cercetăm cu mare atenție cărțile Vechiului Testament, precum și întreaga literatură iudaică (rabinică)[2].

> „Israeliții nu au fost navigatori așa de iscusiți ca fenicienii, nu au avut nici spiritul organizatoric al Romei, nici realizările culturale ale Greciei antice; Israelul nu s-a putut mândri nici cu construcții vestite ca piramidele și monumentele egiptene și nici cu forța militară a Asiriei ori Babilonului. Cu toate acestea, este poporul cel ales al lui Dumnezeu, exponentul și apărătorul dârz a unei religii monoteiste adevărate și revelate, care a călăuzit întreaga omenire spre vremurile mesianice, spre Hristos"[3].

Mulți teologi afirmă că poporul Israel s-a afirmat în istorie ca un popor *exclusivist*, *foarte reticent/ reținut în raporturile sale cu celelalte națiuni și ostil față de multe dintre ele.* În realitate, aceste trăsături ale neamului ales pot fi mai ușor înțelese dacă luăm aminte la situația istorică și religioasă specială a Israelului în cadrul națiunilor din Orient. Israelul reprezenta o națiune mică, puțin numeroasă. În ansamblul Orientului Apropiat, Țara Sfântă era o regiune săracă în materii prime, cu suprafețe puțin favorabile agriculturii, cu o rețea hidrografică săracă și cu o religie de neînțeles pentru marea masă a popoarelor orientale politeiste și idolatre.

Dată fiind situația geo-politică a Israelului, precum și istoria sa zbuciumată, este evident faptul că doar religia sa specifică (Legea mozaică) a făcut ca el să-și păstreze identitatea națională și să nu fie asimilat de către popoarele învecinate sau înglobat în marile Imperii care l-au stăpânit vreme mai mult mai mai puțin îndelungată (cum au fost, spre exemplu, Egiptul, Asiria, Imperiul babilonian sau Imperiul Roman).

---

[*] Studiul a fost redactat sub îndrumarea IPS prof. univ. dr. Andrei Andreicuț, care și-a exprimat acordul pentru publicare.

[**] Doctor la Școala Doctorală de Teologie „Isidor Todoran", Facultatea de Teologie Ortodoxă, Universitatea Babeș-Bolyai, Cluj-Napoca, email: emanuel_casvean@yahoo.com

[1] Cf. Hans Küng, *Iudaismul. Situația religioasă a timpului*, trad. Edmond Nawrotzky-Török, Hasefer, București, 2005, pp. 59-60.

[2] Josy Eisenberg, *Iudaismul*, Ed. Humanitas, Bucureşti, 1995, p. 74.

[3] Fritz Rienecker, *Lexikon zur Bibel*, Brockhaus, Wuppertal, 1985, p. 648.

Israelul este poporul mesianic, legat de împlinirea făgăduinţelor divine. De la chemarea lui Avraam, ideea mesianică apare legată de acest popor (*Fc* 12, 3). Pe Muntele Sinai se reînnoieşte legământul dintre Dumnezeu şi patriarhii poporului Israel (*Iş* 19, 5-6). Israelul nu este numai o naţiune aparte între popoarele Orientului Apropiat, ci mai cu seamă o comunitate religioasă specială, monoteistă înconjurată de pretutindeni de neamuri, adică de popoare politeiste. Israelul se impune prin caracterul profund duhovnicesc al religiei sale, şi-şi surprinde vecinii păgâni prin spiritualitatea deosebită a preceptelor şi rânduielilor sale.

Repere terminologice – *'am* şi *goyim*

În Vechiul Testament se pot remarca două sfere de destinaţie ale mesajului profetic:*'am* (popor) şi *goy* (neam)[4]. Termenul ebraic *'am*, având forma de plural *amim* poate însemna: 1) un grup etnic (*Fc* 25, 23); 2) mulţimea aflată sub autoritatea unui conducător (*Pr* 14, 28) sau 3) o comunitate etnică animată de aceleaşi sentimente şi cugetări (*Pr* 11, 26). Când termenul *'am* este folosit la singular, el îi desemnează pe israeliţi, pe poporul evreu în totalitatea sa (*Is* 51, 4), iar când este folosit la plural şi într-un mod contrastant cu Israelul, el înseamnă de fapt naţiunile neevreieşti din Orient (*Is* 55, 4).

Cuvântul ebraic *goy* (pl. *goyim*) se referă în mod special la neamurile păgâne. Dacă, în mod excepţional, cuvântul *goy* este asociat cu neamul israelit, atunci el denotă de fapt necredincioşia evreilor faţă de Dumnezeu, apostazia unor conducători, nevrednicia lor faţă de Dumnezeu, Proniatorul şi Binefăcătorul lor (vezi *Jd* 2, 20; *Is* 1, 4). În mod metaforic termenul *goy* este folosit în descrierea roiului de lăcuste menţionate de profetul Ioil (*Ioil* 1, 6). În Noul Testament se foloseşte mai cu seamă termenul grecesc de *ethnos* în legătură cu „neamurile orientale politeiste şi idolatre. Mai rar se foloseşte termenul etnos şi în legătură cu Israelul – aceasta numai atunci când acesta este privit ca naţiune semitică aşezată în Orientul Apropiat”[5].

În câteva locuri excepţionale – cum e cazul textului din *Facere* 26, 11 unde este folosit în relaţie cu filistenii sau textul din *Ieşire* 9, 15, unde este folosit pentru a-i desemna pe egipteni – termenul ebraic *'am* se foloseşte pentru neamurile păgâne, însă acest termen a fost utilizat de către aghiografi numai pentru a desemna poporul ales, poporul Israel, în calitatea sa de popor ales de Dumnezeu, cu o misiune specială în istorie şi legat strâns de făgăduinţa mesianică. Acest sens socotit nobil, legat exclusiv de Israel a fost dobândit pe parcurs, treptat în cursul desfăşurării marilor evenimente din istoria Vechiului Testament[6].

---

[4] Alfred Hârloauanu, *Istoria universală a poporului evreu*, Hafeser, Bucureşti, 1992, p. 152.

[5] Helmut Burkhardt, *Evangelisches Lexikon zur Theologie und Gemeninde*, vol. 2, Brockhaus, Wuppertal, 1998, p. 184.

[6] În Noul Testament, termenului ebraic *am* în sensul de *popor ales* i s-a acordat ca şi corespondent cel de *laos*, respectiv *demos*.

Uneori termenul *'am* este negat, în sensul că Israelul nu este vrednic de chemarea/ vocația sa și că înșeală așteptările lui Dumnezeu, neîndeplinindu-I voia și, ca urmare, atrage în mod inevitabil pedeapsa divină. În acest sens, apare la profetul Osea (*Os* 1, 9) unde unul dintre fiii săi se numește simbolic *Loammi*, adică „[acesta] nu este poporul Meu", denotând nevrednicia lor, fapt pentru care Dumnezeu nu-i mai poate considera pe evrei poporul Său, popor ales al Vechiului Testament.

Când termenului ebraic *'am* i se asociază substanstivul articulat *ha areț* (țară/ regiune) și se constituie expresia *am ha areț* textele vechi-testamentare îi au în vedere pe oamenii de la țară, adică pe cei simpli, lipsiți de educație aleasă și de bogăție (ei sunt oamenii simpli, plebea ce formează grosul națiunii. „*Am ha areț* cuprinde clasele sociale cele mai sărmane, dar și mai numeroase ale Israelului"[7].

După revenirea din robie, dat fiind pericolul idolatriei și al lepădării Legii mozaice, expresia *am ha areț* s-a folosit într-un sens negativ, referindu-se la vechile populații canaanite care înconjurau Israelul și exercitau asupra lui o influență negativă. Ezdra și Neemia au cerut insistent celor din poporul ales să evite căsătoriile mixte și să se ferească în mod special de *am ha areț*, adică de cananiții idolatri.

Așadar, termenul ebraic *'am* este folosit în marea majoritate a cazurilor pentru a desemna poporul Israel (poporul ales de Dumnezeu) în timp ce termenul de *goyim* face referire mai cu seamă la neamuri, adică la popoarele Orientului și la populațiile canaanite politeiste, idolatre și imorale. Traduși în greacă, termenii de mai sus și-au păstrat nuanțările de sens: *'am* a devenit în traducere *laos* respectiv *demos*, iar *goy* s-a tradus prin cuvântul peiorativ *ohlos*, adică „mulțime, masă, norod, mulțime nerânduită, popoare păgâne, populații idolatre și imorale"[8].

Se observă, astfel, că acești termeni – aparent sinonimi – sunt diferențiați ca sens și tâlcuire: *'am* referindu-se la poporul ales, la Israelul legat de chemarea lui Dumnezeu și de vocația mesianică, iar *goy* făcând referire la mulțimea amorfă a neamurilor păgânești, idolatre și imorale.

Proorocii privitoare la *goyim*. Texte reprezentative în literatura profetică

În mod firesc, prorociile din Vechiul Testament nu s-au referit numai la poporul Israel, ci și la *neamuri,* adică la popoarele înconjurătoare – la marile popoare ale Orientului și la populațiile canaanite care aveau o influență negativă asupra moralei israeliților. Pentru că, de regulă, influența neamurilor păgâne asupra israeliților era negativă, de-a dreptul nefastă – dacă ne gândim la perioadele de robie (asiriană și babiloneană), la deportările masive de populație israeliteană și la colonizările triburilor păgâne (Samaria), la permanenta ispită a idolatriei care tulbura deopotrivă regii și oamenii simpli ai Israelului – profețiile legate de aceste neamuri sunt preponderent de amenințare. Proorocii amenință neamurile cu iminența pedepsei divine, arătân-

[7] Cf. *Bibel von A bis Z- Wortkonkordanz*, Deutsche Bibelgesellschaft, Stuttgart, 1981, p. 164.

[8] James D. Douglas et. al., *Dicționar biblic*, Cartea creştină, Oradea, 1995, p. 632.

du-le că Dumnezeu le acordă însă *o şansă de îndreptare*. Deoarece *păgânii îşi învârtoşau inimile* ca odinioară faraonul egiptean (*Iş* 15), asupra lor se abăteau pedepsele drepte ale lui Dumnezeu.

Profetul Isaia, care ne impresionează atât prin deosebita extensiune a scrierii sale, cât şi prin profunzimea cugetării sale, a făcut deopotrivă prorocii de ameninţare împotriva neamurilor condamnându-le pentru idolatrie şi imoralitate şi proorocii de îmbărbătare la adresa poporului ales. De altfel, şi israeliţilor nu le adresează numai cuvinte de încurajare, ci şi cuvinte de ameninţare, având în vedere slăbiciunile şi nestatornicia lor în ascultarea de Dumnezeu[9]. Profetul Isaia se adresează propriului său popor (*Is* cap. 1-12 şi respectiv 28-32), precum şi neamurilor (*Is* cap. 13 şi respectiv 33, 34-35). Transmiţând mesajele profetice de ameninţare neamurilor necredincioase, profetul Isaia nu uită însă să arate israeliţilor că dacă vor fi statornici în credinţă şi fapte bune se vor învrednici de îndurarea şi răsplata lui Dumnezeu.

Capitolele 13-23 din cartea profetului Isaia cuprind numeroase prorocii de ameninţare la adresa neamurilor. Aspra judecată şi mânia divină se vor abate asupra ţinutului Asiriei, sau a Damascului şi a locuitorilor săi (*Is* 14, 24-27; 17, 1-7), pedepsind agresivitatea regilor ei. Mânia Domnului va lovi şi neamul ostil al filistenilor (*Is* 14,28-32) precum şi Egiptul şi Etiopia (*Is* 20,1-6)[10].

Nenorocirile care se vor abate asupra Babilonului (*Is* 21,9) asupra Edomului şi Moabului (Is 15-16) precum şi asupra Tirului – Feniciei de odinioară (*Is* 23,1-18) erau în mod evident expresii ale mâniei divine. Această mânie era stârnită de idolatria şi imoralitatea în care se complăceau aceste neamuri ale Orientului. După cum am mai menţionat, din punct de vedere religios influenţa acestor popoare asupra Israelului era negativă. Chiar dacă alianţa politico-militară dintre Israel şi cetăţile Tirului şi Sidonului întărea poziţia acestor state în ansamblul Orientului Mijlociu, pe plan religios influenţa Tirului şi a Sidonului s-a dovedit a fi nefastă asupra israeliţilor. Locuitorii sus-menţionatelor cetăţi erau iscusiţi navigatori şi au întemeiat cetăţi însemnate în bazinul Mării Mediterane, dar vor fi loviţi de pedeapsa divină pentru faptul că au înlesnit căderea în idolatrie a multor israeliţi: „Tânguiţi-vă, voi corăbii ale Cartaginei şi voi [...], neguţători ai Feniciei, ce străbateţi marea cea cu ape multe [...] voi, neguţători ai neamurilor" (*Is* 23, 1-3).

Exegeţii care s-au preocupat de aceste profeţii vechitestamentare accentuează şi faptul că nu trebuie să se piardă din vedere faptul că, în contrast cu această atitudine as-

[9] Profeţii Vechiului Testament arată că toate aspectele negative înregistrate în societatea iudaică (tiranie, minciună, sperjur, violenţă, desfrâu, poligamie, asuprire, corupţie) nu sunt altceva decât reflectarea înstrăinării poporului ales faţă de Dumnezeu şi efecte ale formalismului israelit. Moralitatea evreului ţinea de credinţa acestuia, de cunoaşterea şi împlinirea conştientă a Legii. Doar ferirea de viaţa idolatră şi de toate practicile acesteia putea conduce la schimbarea morală a poporului ales.

[10] Mulţi dintre exegeţii Sfintei Scripturi accentuează semnificaţiile capitolului 20 din Isaia, unde se face vestire asupra înfrângerii egiptenilor şi etiopienilor care s-au aliat împotriva oştirii asiriene. Mergând desculţ şi gol la porunca Domnului, profetul Isaia va prefigura soarta egiptenilor şi etiopienilor care vor avea parte de amărăciunea robiei asiriene (Is 20, 1-5).

pră în relația Sa cu neamurile, Dumnezeu Își arată milostenia și atotînțepciunea Sa. Cu toate fărădelegile repetate ale locuitorilor Tirului, Dumnezeu va pedepsi cetatea doar pe o perioadă de șaptezeci de ani (cf. *Is* 23,15) „arătându-ne în acest fel atotbunătatea Sa; nelegiuirile tirienilor s-au desfășurat de-a lungul a multor generații, în schimb, Dumnezeu a limitat pedeapsa la durata domniei unui rege cu viață lungă sau la aceea a unui om obișnuit, respectiv la o perioadă de 70 de ani"[11].

În capitolul 34, profetul Isaia ne înfățișează Edomul (Idumeea) ca și simbol al neamurilor pedepsite de Dumnezeu pentru idolatria și imoralitatea lor: „Apropiați-vă voi neamuri și auziți, voi căpetenii! Că mânia Domnului este asupra tuturor neamurilor și urgia Lui asupra mulțimii lor ca să le nimicească și să le dea spre junghiere" (*Is* 34,1-2). Formula de adresare folosită în acest cuvânt profetic adresat neamurilor este elocventă. Profeții Vechiului Testament au „lucrat" atât pentru mântuirea neamului lor (a poporului Israel) cât și pentru cruțarea, respectiv, îndreptarea neamurilor *păgâne*. Zugrăvirea în culori vii de către profeți a grozăviei pedepselor divine nu era decât o metodă prin care căutau să determine neamurile să împlinească voia divină. Pentru că mesajul profeților era universal, chemările și amenințările făcute Israelului sunt în mare parte făcute și neamurilor: „Toate neamurile se vor îngrămădi spre Sion" (*Is* 2, 2)[12].

Una dintre principalele caracteristici ale vestirii profetice a lui Isaia este ideea chemării universale la mântuire. Neamurile – disprețuite de evrei și aspru condamnate (chiar de profeți) pentru idolatria și conduita lor imorală – sunt chemate la mântuire:

> „Să nu zică, așadar, străinul care s-a alipit de Domnul: Mă va osebi Dumnezeu de poporul Său! Ci celor care vor ține legământul Meu, acelora în casa Mea și înlăuntrul zidurilor Mele le voi da un loc de mare cinste, mai bun decât a fiilor și fiicelor. Acestora (adică, străinilor) nume veșnic le voi da! [...]. Iar străinilor care s-au alipit de Domnul, li se va rândui ca să-L slujească și să iubească numele Domnului [...] Acestuia să-I fie slugi și slujnice [...], casa Mea – casă de rugăciune se va chema pentru toate neamurile" (*Is* 56, 3-7).

Astfel, amenințările pe care le lansează profetul față de neamuri trebuie așezate în relație cu aceste pasaje care privesc chemarea lor la cunoașterea lui Dumnezeu și faptul că El îi primește și le oferă loc de cinste celor care respectă legământul Său. În fond, israeliții, la rândul lor puteau să fie pedepsiți de Dumnezeu la fel ca neamurile. Respectarea sau nerespectarea Legii Domnului sau gradul de moralitate de care dădeau dovadă atrăgea după sine binecuvântarea sau pedeapsa[13].

---

[11] † Bartolomeu Anania, „Introducere la Cartea Profetului Isaia", în: *Biblia sau Sfânta Scriptură*, Ed. Institutlui Biblic și de Misiune Ortodoxă, București, 2001, p. 912.

[12] Pr. Constantin Necula, *Şema Israel – Activitatea învățătorească a profeților în Vechiul Testament*, Tehnopress, Iaşi, 2004, p. 76.

[13] În acest sens, teologul occidental Claus Westermann arată: „Cu toate că profetul Isaia adresează aceste cuvinte aspre de amenințare popoarelor învecinate cu Israelul şi care în mod indubitabil aveau o influență negativă asupra acestuia, el nu uită că și israeliții își au partea lor de vină (Is. 22, 1-14), deoarece sunt nestatornici în legătura lor cu Dumnezeu şi încalcă frecvent poruncile și rânduielile divine." Claus Westermann, *Abriss zur Bibelkunde: Altes und Neues Testament*, Calwer, Stuttgart, 1979, p. 87.

Profetul Ieremia are, de asemenea, atât profeții referitoare la israeliți, cât și la neamuri. Aceste profeții sunt în mare parte de amenințare (de condamnare a gravelor abateri religioase și morale) și privesc atât neamul ales cât și popoarele/neamurile păgâne din Orient. Din cartea proorocului Ieremia nu lipsesc însă profețiile de îmbărbătare adresate conaționalilor săi. Mai mult, privind relația dintre Israel și neamuri în cartea profetului Ieremia întâlnim un element surprinzător:

În mod paradoxal, împăratul Babilonului, Nabuconodosor, este socotit drept instrumentul Domnului, slujitorul voii divine, sau „robul DomnuluI". Nabuconodosor cere israeliților să se supună pentru a fi cruțați și integrați apoi, în marele său Imperiu. „Supunerea era singura soluție viabilă, deși deschidea calea unor suferințe și frustrări dureroase. Era însă de preferat nimicirii țării și deportării masive a poporului"[14].

Neamurile nu sunt cruțate de cuvintele grele și amenințătoare ale profetului Ieremia. Ele atrag pedeapsa divină prin idolatrie și imoralitate și prin influența nefastă pe care o exercită asupra Israelului, singurul popor monoteist din Orientul antic.

> „Cuvintele pe care le-a profețit Ieremia asupra neamurilor… că erau neamuri multe și regi mari, dar Dumnezeu le va plăti lor după faptele lor și după lucrurile mâinilor lor… Spre pustiire, spre stingere și spre batjocură îi va da pe faron și pe toți demnitarii săi, pe toți regii filistenilor, pe cei din Ascalon și din Gaza, ca și pe cârmuitorii Ecronului și Așdodului, pe moabiți și pe cei din Idumeea, pe fiii lui Amon (Amonitii, locuitorii din nordul Iordaniei) pe regii Tirului și ai cetății Sidon, ca și pe cei dincolo de mare, pe regii trufași ai Elamului și pe cârmuitorii Perșilor, pe toți regii cei semeți de la Miază-noapte (Asiria/Caldeea) pe toate neamurile și toate regatele de pe fața pământului îi va mustra Domnul Atotțiitorul după dreptate" (*Ir* 24, 14- 22).

În mod amănunțit, profețiile de amenințare ale lui Ieremia legate de neamuri sunt cuprinse între capitolele 46-51, unde sunt consemnate profeții împotriva Egiptului, împotriva celor de alt neam, împotriva Moabului sau împotriva lui Ammon, Edom, Damasc, Arabia și Elam. Spre final sunt lansate amenințări împotriva Babilonului[15], adică împotriva Imperiului care va cuceri regatul Iuda, dar care totuși va fi sortit pieirii.

Profetul Iezechiel a făcut numeroase profeții de amenințare la adresa poporului ales (*Iz* cap. 1-24) precum a neamurilor învecinate (*Iz* cap. 25-32). Spre deosebire de profeții Isaia și Ieremia, Iezechiel rânduiește sistematic prorociile legate de neamuri, demonstrând o bună cunoaștere a istoriei și a geografiei Orientului antic. Avem astfel prorocii referitoare la micile popoare canaanite din Estul Țării Sfinte (Ammon, Moab și Edom) precum și din Vestul acesteia (care îi are în vedere pe filisteni). Apoi, sunt înfățișate prorocile legate de vestitele cetăți Tir și Sidon (din Nord, adică din antica Fenicie) și, în fine, sunt menționate profețiile contra egiptenilor (vecinii situați în Sudul Israelului).

---

[14] † Bartolomeu Anania, „ Introducere la Cartea Profetului Ieremia", în: *Biblia sau Sfânta Scriptură*, p. 967.

[15] C. Necula, *Şema Israel*, p. 89.

Dintre scrierile profeților mici, strâns legate de tema studiului de față, ne-am oprit asupra unor pasaje din scrierile lui Amos, Miheia, Ioil, Iona, Naum și Avacum. Astfel, Amos, păstorul din Tecoa, lansează prorocii împotriva mai multor neamuri învecinate cu Israel (populații canaanite). Este vorba de *locuitorii Damascului* (*Am* 1, 3), ai *Galaadului*, ai *Haranului*, ai *Gazei* (*Am* 1, 6) precum și ai *Idumeei*, despre *filisteni* care vor pieri din mânia Domnului (*Am* 1, 8) despre cei din *Așdod, din Ascalon și Ecron.* Lista neamurilor amenințate cu iminența pedepsei divine este întregită cu locuitorii din părțile *Tirului* și cu *Amoniții* (*Am* 1, 13). *Moabiților*, profetul Amos le adresează amenințări aparte pentru că sunt plini de păcate, și ca urmare, vor fi pedepsiți cu foc mistuitor (*Am* 2, 2) Capitolele 3 și 4 din cartea proorocului Amos cuprind referiri la *Samaria* și la păcatele locuitorilor ei. Observăm astfel că „vedeniile proorocului Amos completează panoplia amenințărilor adresate prin el de Dumnezeu atât Israelului, cât și neamurilor pagâne”[16].

Într-un mod asemănător, profetul Miheia critică aspru ostilitatea samarinenilor, precum și rătăcirile lor și-i previne asupra pedepsei divine „*Samaria* o voi face colibă a poamelor câmpului și răsadniță și pietrele ei le voi surpa în prăpastie, descoperindu-i temeliile…idolii ei îi voi nimici- zis-a Domnul” (Miheia 1, 6)

Profetul Ioil își îndeamnă neamul la pocăință și împlinirea voii Domnului. Sunt menționați *locuitorii Tirului și ai Sidonului*, precum și cei de alte neamuri, fiind condamnată aspru ostilitatea lor față de Israel (*Ioil* 4, 4). Avdie vestește *pedepsirea Edomului* și nimicirea lui și prezintă aceste sumbre evenimente subliniind și nimicirea neamurilor potrivnice lui Dumnezeu, referindu-se și la *Idumeea, Teman* (*Avd* 1, 8-9).

Iona profetul a fost trimis de Dumnezeu ca sa vestească ninivitenilor iminența pedepsei divine. *Nivive, străvechea capitala a Asiriei* trebuia să se căiască și să dea ascultare Domnului.

> „Incapabil să priceapă că dreptul la mântuire aparține și altor popoare/ neamuri din afara Israelului, proorocul Iona s-a sustras poruncii și misiunii divine. În aceste împrejurări, Iona a ajuns în pântecele chitului, unde s-a sălășluit vreme de trei zile și trei nopți, devenind în acest fel o veritabilă prefigurare a morții și Învierii Domnului. În mod uimitor, ajuns în semeața cetate Ninive, Iona a fost ascultat de către popor și chiar regele s-a îndreptat”.[17]

Cruțarea cetății Ninive este o prefigurare a universalității Evangheliei și Bisericii creștine. Milostivirea lui Dumnezeu arătată ninivitenilor preînchipuie de fapt, iubirea nemărginită a lui Dumnezeu.

Prorocul Naum are profeții legate de cetatea Nivive și de „leul din Asur” (Naum, cap. 1- 2) **„**Leul” asirian reprezintă puternicul și agresivul stat al vechilor chaldei care a cucerit o mare parte a Orientului Apropiat, învingându-i până și pe egipteni. **„**Neamurilor semețe” profetul Naum le reamintește că Dumnezeu cu **„**mânia Lui to-

---

[16] C. Necula, *Șema Israel*, p. 126.

[17] † Bartolomeu Anania, „ Introducere la Cartea Profetului Iona”, în: *Biblia sau Sfânta Scriptură*, p. 1172.

peşte regate… şi pietrele ce-I stau înainte le sfarmă şi cu potop nimicitor îi va nimici pe cei care I se împotrivesc" (*Naum* 1, 6-7).

Făcând o comparaţie între iudei şi neamurile învecinate, profetul Avacum arată că poporul iudeu avea cultul adevăratului Dumnezeu şi nu o rătăcire idolatră. Iudeii sunt numiţi *drepţi* în comparaţie cu caldeii şi perşii sau alte mari neamuri ale Orientului Apropiat. În duşmanii poporului Israel, este văzută mânia lui Dumnezeu şi pedeapsa Acestuia pentru căderea şi persistenţa în idolatrie. Caldeii sau babilonienii devin *instrumente* rânduite de Dumnezeu pentru a pedepsi necredincioşia israeliţilor (*Avc* 2, 14, 18, 26).

3. Aspecte legate de exlusivismul iudaic şi condamnarea exogamiei

Aşadar, un aspect important al Revelatiei vechitestamentare este legat de izolarea neamului ales, de *exclusivismul iudaic.* Poporului Israel i s-au impus multe şi felurite oprelişti; interdicţiile aveau ca scop ferirea celor din *neamul ales* de *idolatrie,* de *politeism* de *imoralitate*. Evitând contactul cu păgânii, care aveau credinţe deşarte şi o morală îndoielnică, israeliţii păstrau credinţa monoteistă, nădejdea mesianică. În acest cadru religio-social, Israelul s-a păstrat atât *ca şi comunitate religioasă*, cât şi ca naţiune de sine-stătătoare.

Pedagogia divină s-a arătat lucrătoare în sânul poporului ales, dar şi în cadrul omenirii întregi; pedepsele divine nu au afectat în Vechiul Testament doar Israelul, care şi-a trădat învăţătura şi dreptele rânduieli, ci şi neamurile, naţiunile păgâne, coplesite de idolatrie şi imoralitate[18]. Cum nu toţi păgânii înfăţişaţi în paginile Vechiului Testament sunt vrednici de dispreţ, Dumnezeu, în nemărginita Sa bunătate, Se dovedeşte milostiv şi îşi revarsă bunătatea şi asupra unor neamuri păgâne: „Oare nu sunteţi voi, feciori ai lui Israel, pentru mine ca şi cuşiţii?" Oare nu am scos pe israeliţi din pământul Egiptului, pe filisteni din Caftor şi pe sirieni din Kir? (*Am* 9, 7). Există multe reglemetări iudaice legate de străini, de cei de alt neam: „Pe străin să nu-l strâmtorezi, nici să-l obideşti, că şi voi aţi fost străini în pământul Egiptului! (*Iş* 22,21)[19].

Deşi toţi teologii remarcă exclusivismul iudaic – adică faptul că, de regulă, israeliţii trebuiau să evite contactul cu neamurile păgâne-idolatre – Legea mozaică cuprinde foarte multe dispoziţii favorabile străinilor: *Străinul ce s-a aşezat între voi, să fie pentru voi ca şi băştinasul vostru...să-l iubiţi ca pe voi înşivă!* (*Lv* 19, 34). În contextul istorico-religios al Israelului din epoca Vechiului Testament, păgânii *(goyim)* nu erau

[18] În vechiul Israel, existau rânduieli şi prescripţiuni mozaice în favoarea sărmanilor, a văduvelor, a orfanilor şi chiar a robilor şi străinilor, clar conturate in Legea mozaică, precum şi in unele fragmente din cărţile profeţilor. Philipp Gaudin, *Marile religii*, Orizont, Bucureşti, 2017, p. 70.

[19] Măreţia lui Dumnezeu (şi milostivirea Sa) se evidenţiază şi prin cuvintele psalmistului: „Domnul este mai presus decât toate neamurile; slava Lui covârşeşte cerurile El ridică din pulbere pe cel sărman şi scoate din nevoi pe cel sărac" (*Ps* 113, 6).

desconsiderați de către israeliți pentru că aveau o origine etnică diferită, ci pentru că practicau idolatria, erau politeiști și copleșiți de păcate.

În Vechiul Israel, *faptele de caritate, erau,* în realitate, *faptele dreptății (tsedaka),* conforme voii și rânduielilor, legilor divine enunțate clar în Tora. Astfel, israelitul care se purta drept, trebuia să ofere ajutor celor sărmani sau nevoiași, în această categorie regăsindu-se *văduvele, orfanii, robii, captivii, prizonierii de război și chiar străinii*, care se stabileau pe teritoriul Țării Canaanului[20].

Chiar dacă cei din poporul ales îi priveau cu neîncredere, chiar cu ostilitate pe străini, numindu-i depreciativ neamuri (*goyim*), Sfânta Scriptură a Vechiului Testament arată că le ofereau ajutorul, amintindu-și că Israelul a trecut prin robii crunte precum cea egipteană, cea asiriană sau cea babiloniană.

Reprezentând o adevărată „insulă monoteistă" în regiunea Orientului Apropiat, israeliții erau determinați prin rânduieli și dispoziții divine să evite relațiile cu idolatrii. Idolatria reprezenta un pericol mare.

> „În mesajul profeților «idolatria» însemna frecvent adoptarea zeilor din Canaan – în primul rând acceptarea și promovarea cultului lui Baal, Moloch și a Astartei și înrobirea poporului ales față de una dintre zeitățile panteonului canaanit. Proorocul Ilie a fost unul dintre biciuitorii cei mai vehemenți ai idolatriei manifestate sub forma sincretismului religios, cerând poporului ales să aleagă între Yahve/Dumnezeu și Baal. În Samaria și nordul Țării Sfinte, idolatria a fost favorizată de încheierea unor tratate comerciale și militare cu cu Libanul (Tirul, Sidonul) și Asiria. Aceste tratate erau în mod inevitabil, însoțite de o creștere a influenței culturilor străine idolatre asupra vechilor locuitori ai Țării Sfinte"[21].

Poporul israelit s-a dovedit labil din acest punct de vedere, căderile în idolatrie ca și revenirile la monoteism fiind foarte frecvente; Să ne gândim doar la epoca judecătorilor [22], în care Dumnezeu a arătat nemului ales că pedepsește aspru căderea în idolatrie și binecuvintează fidelitatea și revenirea la credința adevărată monoteistă; ascultarea de Dumnezeu era „recompensată" de Acesta prin victorii și perioade binecuvântate, pline de belșug; încălcarea voii divine și îmbrățișarea doctrinei și practicilor politeiste însemna pedepse, plăgi trimise de Dumnezeu pentru îndreptarea celor căzuți în neascultare.[23]

Înstrăinarea spirituală a israeliților față de Dumnezeu și dreapta Sa învățătură a fost pusă de către profeți mereu în legătură cu una dintre cauzele ei principale și anume:

---

[20] *Fc* 24, 12; *Iș* 20, 6; Lv 20, 17; *Nm* 14, 18; *Ps* 18, 15; 32, 10; 101, 1.

[21] C. Necula, *Șema Israel*, pp. 154-155.

[22] Judecătorii cei mai însemnați ai poporului Israel (Otniel, Ehuda, Samgar, Debora și Barach, Ghedeon și Manasse, Ieftali, Samson și Abimelec) -nu erau doar iscusiți și vajnici războinici evrei ce luptau împotriva filistenilor sau a popoarelor din Canaan ci erau și profeți. Ei ridicau armele împotriva dușmanilor și cuvântul („spada cea ascuțită a cuvântului") împotriva idolatriei. Pr. Atanasie Negoiță, *Teologia Vechiului Testament*, Credința noastră, Bucureşti, 1997, p. 37.

[23] Pr. Vladimir Prelipceanu, Pr. Nicolae Neaga, Pr. Mircea Chialda, Pr. Gheorghe Barna, *Studiul biblic al Vechiului Testament*, Renașterea, Cluj-Napoca, 2004, p. 374. Vezi și Pr. Emilian Cornițescu, *Raporturi în familia iudaică*, în: *Studii Teologice*, XX (1968), 1-2, pp. 75-77.

exogamia,- căsătoria fiilor lui Israel cu femei de alt neam și de altă credință.[24] Femeile păgâne, provenite dintr-un mediu politeist și imoral au exercitat o influență nefastă asupra familiilor în care au fost incluse, facilitând pătrunderea unor elemente și ritualuri străine în Israel. Cultele străine/ în special canaanite[25] au reprezentat vreme de milenii un mare pericol pentru iudaism (*Iz* 8, 6). Erorile doctrinare și sincretismul care amenințau Israelul din vremea proorocilor au dus la coruperea morală a poporului, deorece lipsa credinței duce la imoralitate.

Pentru combaterea idolatriei, Legea mozaică interzicea israeliților să-și ia soții dintre neamurile păgâne. (*Iș* 34, 15-16). În Sfânta Scriptură găsim numeroase mărturii despre acest lucru. Astfel, Avraam trimite să se aducă fiului său Isaac o soție din neamul său, (*Fc* 24) iar Iacov este trimis să-și găsească soție între rudele sale din Mesopotamia (*Fc* 28).

În capitolul 11 al cărții *3 Regi* apare o enumerare a unor neamuri idolatre așezate în părțile Canaanului și ale Orientului Apropiat:

> „Regele Solomon și-a luat însă o mulțime de femei străine în afară de fiica lui Faraon și anume dintre moabitence, amonite, siriene, idumee și hetite, adică dintre acele neamuri de la care Dumnezeu îi oprise pe fiii lui Israel, zicând: «Nu veți intra la ele și nici ele să nu intre la voi, ca nu cumva ele să vă abată inima spre idolii lor»… și așa, la vremea bătrâneților lui Solomon, inima sa nu era în întregime ațintită către Domnul, Dumnezeul său, așa cum fusese inima părintelui său David, regele; că femeile străine i-au abătut inima spre dumnezeii lor. Așa că Solomon a zidit o capiște pe deal pentru Chemos, idolul moabiților, și capiștea lui Moloch, idolul amoniților, precum și a Astartei, urâciunea sidonienilor…Așa a făcut Solomon rău înaintea Domnului și nu a umblat după Domnul" (4 *Rg* 11, 1- 8)[26].

> „Monoteist prin excepție și excelență, poporul evreu trăiește pe pământul Canaanului laolaltă cu popoarele sau triburile politeiste, vecini cu care se războiește crunt sau cu care convietuiește și încheie alianțe. Politeismul – chiar dacă pare complex – este un fond o religie simplă, accesibilă, lipsită de doctrină sau cu o doctrină foarte rudimentară, dar cu o mare varietate de practici magice, unele atrăgătoare; contaminarea poporului ales cu ideile și practicile politeiste părea inevitabilă. Pe de altă parte, înclinarea evreilor spre idolatrie era cunoscută încă din epoca mozaică; această înclinare a fost încurajată de căsătoriile micste, femeile păgâne ale israeliților, care nu nu numai că-și păstrau închinarea și practicile

---

[24] Pr. Dumitru Abrudan, „Religia evreilor: Iudaismul" în: *Mitropolia Ardealului*, XXXI (1986), 5, pp. 11-12.

[25] Pr. Athanasie Negoiță, „Religia canaanită" în: *Studii Teologice*, IX (1959), 10, pp. 525-527.

[26] Potrivit multor exegeți reticența sau chiar ostilitatea israeliților față de străini/de neamuri se justifică prin evitarea idolatriei, poligamiei şi altor „strâmbătăți" contrare Legii şi voii divine. „Poligamia – menționată în paginile Vechiului Testament – a fost potrivnică voii dumnezeieşti, a fost o expresie a decăderii morale a israeliților și a popoarelor orientale, a fost o manifestare a influențelor păgâneşti, o formă degenerată de viețuire umană. În pofida unor situații particulare sau abateri doctrinar-morale, familia monogamică a reprezentat o formă firească de viețuire a israeliților. (*Iş* 20, 14; *Dt* 5, 18; 22, 12; *Lv* 20, 10)". Pr. Sabin Verzan, „Familia în lumina învățăturii Sfintei Scripturi" în: *Mitropolia Olteniei*, VI (1954), 9-10, p. 511.

idolatre, dar îi și impuneau pe acești idoli poporului de jos sau marilor dregători, determinându-i pe profeți la împotriviri frontale"[27].

4. Conflictul cu palestinienii – actualizare

După cum ne arată textele vechitestamentare, cronicile antice precum și descoperirile arheologice timp de secole, cei mai înverșunați dușmani ai israeliților au fost filistenii. Mențiunile privitoare la filisteni, la ostilitatea lor constantă față de descendenții lui Avraam sunt foarte numeroase și semnificative: ele sunt răspândite; există pretutindeni în cărțile canonice ale Vechiului Testament. Fără a a avea forța militară a Asiriei sau iscusința și perseverența navigatorilor și negustorilor fenicieni, fără a întemeia și administra imperii vaste, precum egiptenii și babilonienii, războinicii filisteni au reprezentat timp de secole o amenințare gravă și constantă pentru israeliți.

Istoria biblică a Vechiului Testament descrie amănunțit confruntările dintre filisteni și israeliți, iar aghiografii insistă asupra asupra unor episoade extrem de însemnate precum *Samson și Dalila* (*Jd* 13-16)*, David și Goliat* (1 *Rg* 17), *răpirea Chivotului Legii* (1 *Rg* 4, 1- 7, 1), acestea evidențiind confruntarea constantă și acerbă dintre *politeismul filistean și monoteismul revelat al vechiului Israel.* Există, așadar, mențiuni biblice privitoare la filisteni în întreg canonul veterotestamentar, începând de la Cartea Facerii[28] (*Fc* 10, 14; 21, 32-34; 26, 1 și 6; *Iș* 13, 17) și până la profeții mari[29] și mici[30]. De remarcat este faptul că cele mai numeroase referi la filisteni (de regulă, proorocii de amenințare) se află în scrierile profetice și nu în cele cu conținut istoric sau didactico-poetic.

Deși filistenii aveau o origine etnică particulară și făceau parte din așa-numitele popoare ale mării[31], stabilite pe țărmurile estice ale Mediteranei și în unele cetăți de importanță strategică din Canaan[32], sistemul lor religios era asemănător cu cel al fenicienilor, amoniților sau amaleciților. Erau *politeiști,* și preluau în *spirit sincretist* elemente religioase *semitice*, păstrând însă unele *zeități ancestrale,* specifice populațiilor din Marea Egee[33] și din provinciile vestice ale Asiei Mici. Conflictul acerb și multisecular dintre filisteni și israeliți avea deci, o certă *dimensiune religioasă*, nu era doar de natură teritorială.

[27] † Bartolomeu Anania, „Introducere la Cartea Profetului Isaia", în: *Biblia sau Sfânta Scriptură*, pp. 885-886.

[28] „Patrusim, Casluhim – de unde a ieșit neamul filistenilor" (*Fc* 10, 14).

[29] Isaia menționează „magii filistenilor" (*Is* 2,6; *Ir* 25, 20).

[30] „Vai, vouă locuitori de la mare din ținutul filistenilor!" (Sofronie 2, 5) „Trufia filisteanului din Așdod o voi nimici" (*Za* 9, 6).

[31] Edward Noort, *Die Seevoelker in Palaestina*, Pharos Publishing House, Kampen NL, 1994, p. 169.

[32] Vezi cetatea strategică Așdod (*Za* 9, 6), precum și cetățile filistene Gaza, Gat, Ecron (*Jd* 16, 3).

[33] Zeița mamă, zeița fertilității, asimilată ulterior Astartei (Ișstar) din mediul semitico-oriental. Filistenii îl adorau și pe Dagon, căruia îi înălțau temple impozante, precum cel distrus de judecătorul Samson (*Jd* 15, 8-15; 16, 27-30).

Deși unii orientaliști afirmă că palestinienii din epoca modernă și contemporaneitate sunt descendenții filistenilor frecvent menționați în textele vechitestamentare și în cronicile antice, marea majoritate a exegeților și istoricilor biblici infirmă în mod argumentat această ipoteză. În pofida asemănării fonetice dintre cele două denumiri, precum și a faptului că atât filistenii din epoca vechitestamentară, cât și palestinenii de azi au avut (respectiv au) o atitudine ostilă față de Israel și de iudaism, avem de-a face cu două entități distincte: filistenii făceau parte dintre „războinicii mărilor" provenind din spațiul Egeei și a Asiei Mici, palestinienii sunt descendenții beduinilor și a canaaniților, încadrându-se în marea masă a arabilor musulmani.

Conflictul multisecular dintre evrei și palestinieni, care a degenerat de-a lungul vremii în numeroase războaie și confruntări sângeroase nu este doar de natură etnică și teritorială, ci implică și numeroase elemente religioase. Astfel: *arabii palestinieni, asemeni confraților lor musulmani consideră ierusalimul cetate sfântă,* legată de profetul Mahommed, neacceptând calitatea acetuia de centru spiritual al Israelului și al iudaismului. În acest sens, trebuie să interpretăm aversiunea statetor arabe musulmane legată de decizia de a muta capitala administrativă a statului Israel de la Tel Aviv la Ierusalim[34].

Ca și celalți arabi, palestinienii consideră Ierusalimul (numit *El Quds* în limba arabă) oraș sfânt, așezându-l în ierarhia locurilor islamice sfinte, îndată după Mekka și Medina – cetățile profetului situate în Arabia Saudită. Ei socotesc *moscheia Al Aksa* „domul stâncii" loc de pelerinaj și afirmă că de aici s-a înălțat profetul Mahommed la ceruri. Ca urmare, revendicările arabilor palestinieni au o certă semnificație religioasă.

După ce timp de secole întreaga provincie a Palestinei s-a aflat sub stăpânirea otomană care-i opresa atât pe evrei cât și arabii din regiune, în secolul al XX-lea conflictul dintre palestinieni și israeliți s-a intensificat. Provincia Palestina, care cuprindea Israelul și Iordania de azi, aflată sub *administrație britanică*[35], a primit treptat autonomie și s-a ajuns la separarea celor două entități prin crearea statului arab iordanian, în partea estică a teritoriului. Ca urmare a deciziei O.N.U., în anul 1947 și respectiv în 1948 au fost puse bazele statului Israel, stat care avea să primească imigranți de origine iudaică din diferite țări, inclusiv din cele aflate pe atunci în blocul comunist-sovietic.

Cea de-a doua jumătate a veacului trecut a fost marcată de războaie și confruntări armate sporadice între israeliți și statele arabe învecinate, precum și de revolte sângeroase ale populației palestinene sprijinite de restul lumii arabe în mod deosebit de unii lideri fundamentaliști *wahabiști* din Arabia Saudită, precum și de conducătorii statului islamic iranian. În urma „războiului de șase zile", armata israeliană, superioară din punct de vedere tehnic, a cucerit teritorii de-a lungul frontierelor sale: întreaga provincie Sinai, stăpânită până atunci de statul egiptean, *Cisiordania,* fâșia

[34] Nu doar arabii contestă această decizie, ci şi celelalte state musulmane (Republica Islamică Iran, de pildă).

[35] Palestina aflată la începutul secolului al XX-lea sub mandat britanic cuprindea actualul Israel, precum şi Regatul Haşemit la Iordaniei.

Gaza, înălțimile Golan care erau anterior asflate sub administrarție siriană. Ulterior, în urma unor tratative îndelungate și dificile, Israelul a retrocedat Sinaiul egiptenilor și, treptat, a acordat o anumită autonomie teritoriilor palestinene, adică regiunii Gaza de la Marea Mediterană și Cisiordania, ținutul situat în vestul Iordanului.

Unul dintre cele mai semnificative aspecte ale acestui conflict este legat de faptul că nu toți arabi-palestinenii sunt musulmani sunniți, ci între ei există și numeroși creștini de diferite confesiuni[36], în special ortodocși aparținători de Patriarhia Ierusalimului. Existența și dăinuirea acestei fracțiuni creștine în cadrul comunității palestiniene din Israel este dovedită de documentele istorice, cât și de statisticile actuale, însă ponderea lor în ansamblul comunității a scăzut drastic în ultimele decenii atât în fâșia Gaza cât (mai ales) în Cisiordania.

Unii dintre liderii celor două organizații palestinene actuale Hamas (din Cisiordania și Fatah din Gaza)[37] sunt creștini sau provin din familii creștine, deși au fost determinați să să se convertească la islam.

Un alt aspect mai puțin cunoscut este legat de faptul că o mare parte a palestinenilor care au părăsit teritoriul Israelului în anul 1948 (anul constituirii statului evreu) au fost persecutați în statele arabe de adopție[38]. Astfel, regele Hussein Ibn-Talal din dinastia Hașemit a Iordaniei a înăbușit în sânge o revoltă a palestinenilor așezați în nordul țării (la Gerasch), iar plestinienii care au susținut trupele invadatoare ale dictatorului irakian Saddam Hussein în Kuweit au fost pedepsiți aspru sau chiar expatriați de către autoritățile kuweitiene după eliberarea țării.

După 1950, palestinienii arabi au luptat pentru eliberarea teritoriilor palestiniene. Conflictul a fost de la început sângeros și purtat în numele religiei și jihadului Islamic. S-a format Organizația pentru Eliberarea Palestinei O.E.P, care a avut o pozitie mai moderată, dezicându-se la atentate teroriste și jihad. Nemulțumiți de această organizație, unii dintre arabii palestineni radicali s-au grupat în organizații teroriste precum Hamas și Jihadul Islamic. Acestea după cum mărturisește chiar titulatura promovează în mod fățiș acțiuni violente, atentate în numele jihadului musulman. Cei din Jihadul Islamic ca și cei din Hamas au fost „vânați" de serviciile secrete israeliene Mosad și închiși. Răspunsul musulmanilor nu a întârziat: jihadul a luat forma unei răscoale generale a palestinenilor revolta fiind numită *Intifada.* În teritorile palestinene, precum și pretutindeni în Israel adepții Jihadului au organizat atentate sângeroase.

---

[36] Între palestinieni există şi numeroşi creştini (ce-i drept de diferite confesiuni: ortodocşi, catolici şi protestanţi). Cei catolici şi protestanţi sunt susţinuţi de misiuni şi organizaţii din ţările occidentale, iar palestinienii ortodocşi se află sub cârmuirea duhovnicească a Patriahiei de Ierusalim. Pr. Milan Şesan, *Istoria bisericească universală*, vol. 2, Ed. Institutului Biblic şi de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, Bucureşti, 1993, p. 237.

[37] Ex. Mahmud Abbas, lider din ianuarie 2005.

[38] Dacă potrivit statisticilor in Israel locuiesc cca. 1 300000 de palestinieni, în Iordania sunt aproximativ 2 600000. În Liban 400000, in Siria 380000, ia Arabia Saudită 1 50000, in Egipt 60000; marea lor majoritate trăieşte in teritoriile autonome Gaza şi Cisiordania 3700000, Conform: Philister/ bibelwissenschaft de.

Concluzii

Acestă situație binecunoscută tuturor ne arată că jihadului i s-au dat diferite semnificații și mulți lideri politici și religioși s-au folosit de doctrina musulmană și de conceptul de război/jihad pentru a declanșa acțiuni violente împotriva dușmanilor lor (fie că aceștia erau iudei, creștini sau musulmani). De fapt, conceptul d*e jihad* a fost și este influențat de evoluția societății în general și de prefacerile pe care le va aduce în mediul arab, în universul musulman.